

ПРОГРАМА

для закладів загальної середньої освіти

Економіка

10-11 класи

Профільний рівень

Київ 2017

Пояснювальна записка

Програма «Економіка» для учнів 10-11 класів розроблена на основі діючого Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) та відповідно до положень концепції Нової української школи (2016). Програма враховує багаторічний досвід викладання економіки в класах з поглибленим вивченням економіки та побажання щодо її удосконалення шкільних вчителів і учнів.

Основні цілі вивчення економіки у класах економічного профілю навчання

Вивчення курсу «Економіка» у класах з економічним профілем навчання спрямоване на досягнення загальних для різних профілів та особливих цілей.

До загальних цілей, які реалізуються при вивченні економіки у класах усіх профілів навчання, належить таке:

- засвоєння фундаментальних знань про економічне життя суспільства, а саме: основних економічних категорій, законів, закономірностей, тенденцій,
- формування світогляду цивілізованої людини, що визнає такі загальнолюдські цінності, як свобода діяльності та вибору, право приватної власності, дотримання законності тощо,
- сприяння розвитку навичок раціональної економічної поведінки людини як споживача, найманого працівника, підприємця, платника податків, користувача суспільних благ, члена місцевої громади, активного виборця тощо,
- формування навичок самостійної роботи при виконанні практичних завдань

Особливими цілями вивчення економіки у класах економічного профілю навчання є:

- засвоєння спеціальних знань, пов'язаних з вибором майбутньої сфери діяльності та професії,
- оволодіння деякими прийомами економічного аналізу,
- підготовка до навчання у вищих навчальних закладах економічного, соціологічного, правового профілів.

Структура курсу

Програма курсу «Економіка» розрахована на вивчення у 10-му та 11-му класах.

Структура курсу підпорядкована певній логіці, яка спирається на основні принципи пізнання, а саме:

- рух від простого до складного,
- поєднання історичного та логічного,
- верифікацію отриманих знань.
- навчання у процесі діяльності.

Курс «Економіки» охоплює 5 розділів, які складаються з 26 тем і за роками навчання розподіляються у такий спосіб:

10 клас	Розділ 1. Фундаментальні поняття економіки (6 тем)
---------	--

	Розділ 2. Фундаментальні процеси та явища ринкової економіки (7 тем)
11 клас	Розділ 3. Підприємство та підприємницька діяльність (4 теми)
	Розділ 4. Національна економіка та роль уряду у її функціонуванні (5 тем)
	Розділ 5. Світова економіка та інтеграційні процеси (4 теми)

У 10-му класі учень, передусім, має засвоїти зміст фундаментальних явищ, які властиві будь-якій економіці. Це – виробничі ресурси, продукт, виробництво, потреби, споживач, виробник, економічна ефективність, економічний кругообіг та економічна система тощо. Далі він знайомиться з процесами та явищами, які властиві ринковій економіці, а саме: попитом, пропозицією, ціною, еластичністю попиту та пропозиції, ринковими доходами, формами грошей та елементами ринкової інфраструктури.

Матеріал 11-го класу присвячений підприємництву та різним аспектам діяльності підприємства. Учень не лише знайомиться з основними функціями, які виконує підприємець, а й вивчає особливості підприємств за різних форм власності, організаційних та ринкових структур, усвідомлює роль уряду в організації підприємницької діяльності. У 11-му класі предметом вивчення також стає національна економіка та світове господарство. Розкриваються закономірності функціонування національної економіки як цілого, роль уряду у забезпеченні цієї цілісності та інструменти урядового впливу на економіку. При вивченні форм міжнародних економічних відносин та еволюції економічної інтеграції країн формується уявлення про цілісність світового господарства та місце у ньому вітчизняної економіки. Учень знайомиться з основними тенденціями змін у міжнародних економічних відносинах, зі змістом глобалізаційних процесів та їх впливом на національну економіку.

Особливості оцінювання знань при вивченні «Економіки» у класах шкіл економічного профілю

Враховуючи мету вивчення курсу «Економіки», його структуру та профіль навчання, при формуванні підсумкової оцінки доцільно враховувати не лише рівень теоретичних знань, а й набуті навички. Формами перевірки теоретичних знань можуть бути:

- усні відповіді за заданою темою,
- пошук та презентація економічної інформації за заданою або обраною темою,
- відповіді на тестові завдання різних рівнів складності,
- участь у дискусіях при обговоренні актуальних економічних проблем.

Перевірка набутих навичок може здійснюватися у процесі:

- вирішення задач різних рівнів складності,
- оцінки результатів аналізу певних економічних процесів або явищ,

- обґрунтування конкретних економічних рішень при виконанні практичних завдань.

Зв'язки з іншими дисциплінами

Викладання економіки у класах шкіл економічного профілю передбачає те, що вчитель спирається на знання та навички, здобуті учнями при вивченні таких шкільних дисциплін, як:

- історія,
- право,
- географія,
- математика,
- інформатика,

Тематика практичних робіт

Практичні роботи покликані активізувати зацікавленість учнів у вивченні курсу, а їх виконання є втіленням принципу: «навчатися виконуючи». Практичні роботи з економіки сприяють поглибленню знань, навичок і вмінь, стимулюванню пізнавальної діяльності, дають змогу здійснити контроль і корекцію знань та навичок. Окрім цього при виконанні практичних робіт з економіки учень не лише щось розраховує чи аналізує, а й самостійно збирає інформацію або творчо використовує реальну первинну інформацію, надану вчителем.

План виконання практичної роботи розробляється вчителем і пропонується учню перед початком роботи.

Підсумки практичних робіт оприлюднюються у класі і оцінюються вчителем.

Практичні роботи можуть виконуватись окремим учнем або групою учнів у позашкільний час.

На аналіз виконаної практичної роботи і підведення підсумків у класі відводиться 1 година.

Тематика практичних робіт відповідає змісту розділів програми, що вивчаються, відповідно, у 10-му та 11-му класах.

<i>Теми практичних робіт у 10-му класі</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення показників ефективності використання ресурсів виробництва 2. Структура споживання родин з різним рівнем доходів 3. Визначення альтернативної вартості навчання 4. Оцінка еластичності попиту за ціною для конкретного товару 5. Послуги, які надає банк (страхова компанія)
<i>Теми практичних робіт у 11-му класі</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення особистої здатності до підприємництва (або Класифікація підприємств мого міста за різними класифікаційними ознаками) 2. Оцінка структури витрат та ціни конкретного продукту за методом «витрати плюс»

3. Розробка бізнес-плану проекту з створення конкретного продукту (послуги)
4. Дослідження залежності між темпом економічного зростання та рівнем безробіття в Україні
5. Оцінка зміни вартості споживчого кошику родини за місяць та її вплив на добробут родини
6. Аналіз зв'язку між рівнем інфляції та рівнем безробіття в Україні та інших країнах
7. Визначення тенденції змін у структурі надходжень та видатків до державного бюджету України
8. Аналіз структури та порівняння торгового і платіжного балансу різних країн

Формування ключових компетентностей при вивченні предмета «Економіка»

	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною мовою	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміти тексти економічного змісту, включно із законами, що унормовують економічні відносини, економічними програмами уряду, політичних партій, рухів, громадських організацій; • використання економічних термінів державною мовою в публічних виступах, повідомленнях, дискусіях; • написання економічних текстів у вигляді рефератів, тез виступів та учнівських наукових робіт; • обмін економічною інформацією українською мовою з однолітками, вчителями, іншими громадянами. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • шанобливе ставлення до можливостей та переваг використання української мови у спілкуванні при вивченні економіки; • усвідомлення того, що невикористання мови в певній, зокрема, економічній сфері, сприяє збідненню української економічної термінології.
2	Спілкування	Уміння:

	іноземними мовами	<ul style="list-style-type: none"> • розуміти зміст газетних та журнальних статей загального економічного змісту та їх реферувати; • пов'язати традиційно використовувані позначення економічних змінних з економічних підручників з їх англійськими відповідниками; • спілкуватись на загальноекономічні теми з однолітками, вчителями, громадянами з інших країн. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміння важливості використання економічної термінології іноземною мовою у спілкуванні; • усвідомлення можливостей розширення інформаційних джерел з економічної тематики при використанні різних мов.
3	Математична компетентність	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • правильно застосовувати математичний інструментарій (відносні величини, прирістні величини, диференціали, логарифми, інтеграли, функції) при вирішенні задач економічного змісту та при аналізі реальних економічних процесів і явищ; • збирати та подавати у вигляді таблиць, графіків, схем економічну інформацію з різних джерел; • обґрунтовувати свою думку в дискусії з використанням математично обробленої (середні величини, індекси, відсотки) економічної інформації. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлення значення математичного інструментарію у економічному аналізі та прийнятті рішень для їх більшої обґрунтованості.

4	Природничо-наукова компетентність	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводити історичні приклади впливу технологічних революцій на розвиток економіки та суспільства; • пояснювати зв'язок між економікою та використовуваними виробничими технологіями, зокрема, в контексті пояснення особливостей реалізації вимог об'єктивних економічних законів; • передбачати основні економічні зміни під впливом сучасних інтернет-, біо-, нанотехнологій тощо. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміння цінності економічних знань, сучасних методів управління виробничими ресурсами для практичної реалізації сучасних виробничих технологій у будь-якій сфері діяльності; • усвідомлення відповідальності виробників та споживачів за економічно ефективно та соціально доцільне використання сучасних технологій.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пошуку економічної інформації в Інтернеті за ключовими економічними термінами; • користування веб-сайтами органів державної влади, міжнародних економічних організацій; • будувати графіки та діаграми з використанням програми Excel; • створювати комп'ютерні презентації за результатами виконання практичних завдань та для участі у публічних обговореннях економічних проблем; • перевіряти власні тексти з використанням антиплагіатних програм; • вести пошук вакансій на вільні робочі місця, пошук товарів та послуг відповідної

		<p>корисності в Інтернет.</p> <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дотримання принципів наукової доброчесності при використанні інформації з Інтернет-джерел.
6	Уміння вчитися впродовж життя	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • критично оцінювати власний рівень знань та вмінь, зокрема, в економічній сфері та визначати власні освітні цілі та програми; • встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, зокрема, між рівнем економічних знань та якістю життя, між рівнем освіти та рівнем продуктивності праці, доходу, можливостями самореалізації людини; • знаходити нові джерела економічної інформації та використовувати нові контакти для навчання в процесі діяльності (learning-by-doing); • здійснювати порівняльний аналіз можливостей одержання економічної освіти в різних вітчизняних та зарубіжних освітніх закладах. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлення необхідності постійного поповнення економічної інформації для прийняття обґрунтованих рішень у споживанні, працевлаштуванні, підприємницькій та інноваційній діяльності, у спілкуванні з органами державної влади та місцевого самоврядування; • усвідомлення потреби в нових економічних знаннях і вміннях; • виявлення інтересу до здобутків наук, пов'язаних з економікою, а саме: до права, психології, соціології тощо.
7	Ініціативність і підприємливість	<p>Уміння</p> <ul style="list-style-type: none"> • розробляти прості бізнес-плани за визначеною програмою, брати участь в їх реалізації в різних ролях (керівників, виконавців, аудиторів);

		<ul style="list-style-type: none"> • здійснювати пошук та обґрунтовувати перспективність бізнес-проектів на місцевому рівні (район, місто, власна школа); • оцінювати результати реалізації проектів на місцевому рівні за економічними та соціальними критеріями; • здійснювати компаративний аналіз різних бізнес-проектів; • презентувати та обґрунтовано захищати власні бізнес-ідеї. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визнання необхідності використання об'єктивних критеріїв оцінювання підприємницької діяльності; • усвідомлення соціальної відповідальності підприємців у суспільстві.
8	Соціальна та громадянська компетентності	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначати зміст та можливості узгодження приватних, колективних і суспільних економічних інтересів й потреб; • обґрунтовувати переваги та визначати можливі форми суспільно-приватного партнерства в економічній сфері; • пояснювати роль та використовувати можливості різних інститутів громадянського суспільства, зокрема, професійних об'єднань, асоціацій із захисту прав споживачів та виробників; • працювати в колективі, зокрема, в процесі реалізації економічних проектів. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлення об'єктивності суспільних (загальнонаціональних) економічних інтересів та необхідності їх захисту; • розуміння переваг узгодженої економічної діяльності для реалізації суспільних і колективних (групових, регіональних) інтересів;

		<ul style="list-style-type: none"> • визнання суспільної цінності виконуваних державою економічних і соціальних функцій, необхідності громадського контролю за діяльністю органів державної влади та особистої участі в формуванні та функціонуванні державних інститутів; • толерантне ставлення до альтернативних думок та підходів, зокрема, щодо ролі держави в економіці, представниками різних теоретичних економічних шкіл та творців економічної політики (полісмейкерів).
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснювати еволюцію наукової економічної думки як прояв наукової культури суспільства, знати прізвища Нобелівських лауреатів з економіки та визначати їх науковий внесок; • пояснювати окремі факти та досягнення світової та національної економіки як прояви матеріальної культури суспільства; • наводити приклади літературних, театральних творів та творів кіномистецтва, у яких висвітлюються економічні проблеми. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлення внеску українських економістів та економістів українського походження у розвиток світової економічної думки; • визнання необхідності змін у духовній культурі українців для формування інституційних та політичних передумов прогресивних економічних реформ; • подолання комплексу меншовартості українців з огляду на фактичні низькі показники рівня життя та показники ефективності української економіки.
10	Екологічна грамотність і здорове життя.	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснювати природний ресурс (землю, клімат, надра), засоби виробництва та людський капітал як елементи виробничої функції; • оцінювати зміни економічної ефективності

		<p>під впливом змін природного середовища в історичному контексті з використанням статистичної інформації;</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводити приклади екологічно ефективних технологій, що передбачають ресурсоощадне використання невідтворюваних природних ресурсів в Україні та інших країнах; • брати участь в реалізації проектів економного використання виробничих (земельних, водних, енергетичних, трудових) ресурсів в межах власної родини, школи, місцевої громади та обґрунтовувати їх економічну доцільність; • надавати переваги використанню в побуті матеріалів, які не завдають суттєвої шкоди довкіллю й власному здоров'ю, а, отже, гарантують вищу якість життя та добробут; <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • використання критерію збереження довкілля як вирішального при оцінюванні результатів економічної діяльності; • усвідомлення відповідальності всіх суб'єктів економічної діяльності (виробників речей і послуг, споживачів, національних регуляторів) за збереження довкілля та здоров'я нації.
--	--	---

Зміст програми

10 клас

<i>Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</i>	<i>Зміст навчального матеріалу</i>
Розділ 1. Фундаментальні поняття економіки	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначає предмет економічної науки та характеризує, які проблеми економічного життя вирішуються економічною наукою, 	<p>Тема 1.1. Завдання економічної науки та її значення в житті суспільства і людини (5 год.)</p> <p>Економіка як сфера життєдіяльності людей і об'єкт економічного дослідження.</p>

- **розуміє**, яку роль відіграє економічна наука у житті людини та суспільства,
- **розкриває** завдання (функції) економічної науки у поясненні дійсності та в обґрунтуванні економічних рішень,
- **розрізняє** об'єктивні економічні закони та закони природи,
- **розкриває** економічний зміст таких понять, як «суб'єкт економіки», «об'єкт економіки», «економічний закон»,

Діяльнісний компонент:

- **наводить приклади** переваг, які дають людині економічні знання,
- **аналізує**, як змінювалися уявлення про предмет економічної науки упродовж століть, та те який внесок зроблено лауреатами Нобелівської премії з економіки в розвиток економічної науки,
- **наводить приклади** зв'язку економіки з правом, географією, математикою та іншими науками,
- **знаходить аргументи** щодо визначальної ролі економічної науки в реформуванні української економіки,

Ціннісний компонент:

- **оцінює** переваги економічних суб'єктів, озброєних економічними знаннями у споживанні, у виборі сфери діяльності, у підприємстві, у спілкуванні,
- **усвідомлює** власне місце у економічних процесах

Економіка як наука для вирішення основної проблеми суспільства: забезпечення задоволення зростаючих потреб людей за обмежених виробничих ресурсів. Предмет економічної науки.

Як розвивалась економічна наука: визначальні економічні ідеї. Внесок лауреатів Нобелівської премії з економіки в розвиток економічної науки.

Етапи і методи економічного дослідження. Хто стає учасником (суб'єктом) економічних відносин та з приводу чого вони виникають.

Економічні закони, їх використання та обґрунтованість рішень уряду.

Функції економічної науки. Економічні знання для правильних рішень людини у споживанні, у виборі сфери діяльності, у підприємстві, у спілкуванні з органами влади.

Економічні знання і громадянська позиція особи.

Значення економічної науки в умовах сучасної України.

Позитивна та нормативна економіка.

Зв'язки економічної науки з іншими науками: правом, психологією, соціологією, географією, математикою та інформатикою

Знаннєвий компонент:

- **визначає** зміст основних сфер економіки – виробництва, обміну, розподілу та споживання,
- **розкриває** економічний зміст таких понять, як «земля», «праця», «капітал», «здатність до

Тема 1.2. Зміст основних економічних явищ та процесів (8 год.)

Виробництво: зміст, організаційні форми, структура та інфраструктура.

Вплив виробництва на довкілля.

Ресурси виробництва: земля, праця, капітал, здатність до підприємницької

підприємництва», «інформація», «технологія», «технологічний уклад»,

Діяльнісний компонент:

- **наводить приклади** окремих ресурсів (факторів) виробництва,
- **розраховує** за конкретними даними такі показники економічної ефективності, як продуктивність праці, фондівіддача, дохід з одиниці природних ресурсів,
- **наводить приклади** окремих ресурсів (факторів) виробництва, що використовуються при виробництві певних продуктів,
- **наводить** аргументи на користь економіки знань, ресурсоощадних технологій,
- **шукає та презентує** інформацією про ресурсний потенціал країни та її окремих регіонів,

Ціннісний компонент:

- **оцінює** вигоди економічних суб'єктів, які ефективніше використовують виробничі ресурси,
- **усвідомлює** необхідність використання ресурсозберігаючих технологій виробництва та способів споживання, що не шкодять навколишньому природному середовищу

діяльності, інформація. Фактори виробництва.

Продукт (результат) виробництва: його структура та призначення.

Економічна ефективність: зміст та способи оцінювання. Показники ефективності використання ресурсів виробництва.

Технологічні уклади виробництва: реміснича технологія, машинне (індустріальне) виробництво, виробництво постіндустріального суспільства та нова економіка знань. Ресурсоощадні технології.

Споживання: зміст, організаційні форми, структура та інфраструктура.

Розподіл та обмін: зміст, основні форми, структура та інфраструктура.

Взаємозв'язок основних сфер економіки: виробництва, обміну, розподілу та споживання.

Практична робота:

Визначення показників ефективності використання ресурсів виробництва

Знаннєвий компонент:

- **пояснює** причини безмежності потреб та обмежених можливостей їх задоволення,
- **дає визначення** таких категорій, як «потреба», «споживче благо», «економічний інтерес»,
- **формулює** закон спадної граничної корисності, правило оптимального

Тема 1.3. Споживач в економіці. Економічні потреби та економічні інтереси (7 год.)

Споживач як основний суб'єкт сучасної економіки.

Потреби споживача: зміст та класифікації. Прояви розвитку та безмежності потреб.

Споживчі блага як засіб задоволення потреб. Структура споживчих благ,

<p>вибору споживача, Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • класифікує споживчі блага та потреби споживача, економічні інтереси, • визначає бюджет споживача, • наводить приклади різних способів задоволення потреб; раціональної та нераціональної поведінки споживача; • розраховує загальну та граничну корисність блага; оптимальний обсяг споживання, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оцінює переваги суспільств, у яких споживач є основним суб'єктом економіки, • усвідомлює необхідність захисту прав споживачів у суспільстві 	<p>Корисність споживчого блага і способи її оцінки. Граничне споживче благо і гранична корисність. Закон спадної граничної корисності. Бюджет споживача. Ознаки раціонального споживача. Закон (правило) оптимального вибору споживача. Права споживача та їх захист у сучасному демократичному суспільстві. Економічні інтереси, їх роль в організації економічного життя суспільства. Поєднання економічних інтересів окремих осіб, колективів та держави</p>
---	---

Практична робота:

Структура споживання родин з різним рівнем доходів

<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює причини обмеженості виробничих ресурсів та вибору варіанту поведінки виробника, • дає визначення таких категорій, як «відтворювальні та невідтворювальні виробничі ресурси», «гранична норма заміщення», «альтернативна вартість», • формулює закон спадної продуктивності факторів (ресурсів) виробництва, правило співставлення граничної виручки та граничних витрат ресурсів, • розрізняє повну та неповну зайнятість ресурсів, <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади окремих ресурсів (факторів) виробництва, раціональної та нераціональної поведінки виробника, 	<p>Тема 1.4. Проблема обмеженості ресурсів та вибору виробника (8 год.) Прояви обмеженості виробничих ресурсів. Відтворювані та невідтворювані ресурси. Виробничі можливості. Повна зайнятість ресурсів і повний обсяг виробництва. Альтернативні варіанти використання ресурсів. Крива виробничих можливостей. Поняття граничної норми заміщення. Альтернативна вартість. Ознаки раціонального виробника. Закон спадної продуктивності факторів (ресурсів) виробництва. Раціональне використання виробничих ресурсів в Україні</p>
--	--

- **будує** графік кривої виробничих можливостей,
- **визначає** різні варіанти виробництва за кривою виробничих можливостей, оптимальний обсяг виробництва, граничну норму заміщення та альтернативну вартість,

Ціннісний компонент:

- **оцінює** переваги виробників, озброєних економічними знаннями,
- **усвідомлює** необхідність захисту прав споживачів та прав виробників як партнерів у економічних відносинах

Практична робота:

Визначення альтернативної вартості навчання

Знаннєвий компонент:

- **визначає** економічний зміст відносин власності,
- **розуміє** зв'язок власності з виробництвом, роль держави у регулюванні відносин власності,
- **розрізняє** об'єкти та суб'єкти власності

Діяльнісний компонент:

- **пояснює** на прикладах економічне значення захисту прав приватної власності
- **наводить приклади** підприємств та організацій державної, колективної та приватної форм власності,
- **характеризує** тенденції змін відносин власності у розвинутих країнах,
- **знаходить аргументи** на користь доцільності приватизації або націоналізації окремих об'єктів власності для ефективного реформування української економіки,

Ціннісний компонент:

Тема 1.5. Відносини власності (3 год.)

Економічний зміст відносин власності. Об'єкти власності. Домінуючий об'єкт власності. Суб'єкти власності. Власність і організація виробництва. Право власності. Форми власності. Еволюція форм власності. Економічне значення захисту прав приватної власності. Тенденції розвитку відносин власності у розвинутих демократичних країнах. Реформування відносин власності в Україні. Роль приватизації та націоналізації об'єктів власності.

- **оцінює** переваги процесу демократизації відносин власності у порівнянні з процесом централізації (авторитарного використання) об'єктів власності

Знаннєвий компонент:

- **пояснює** фундаментальні відмінності економічних систем,
- **розкриває** зміст основних елементів економічних систем,
- **розкриває** зміст таких понять, як «економічна система», «ринкова економіка», «планова економіка», «змішана економіка», «економічний кругообіг», «економічна свобода», «конкуренція»,
- **характеризує** основні елементи економічного кругообігу,
- **пояснює зв'язок** між економічною ефективністю та соціальною справедливістю,

Діяльнісний компонент:

- **визначає** місце окремих економічних суб'єктів та потоків за схемою економічного кругообігу,
- **знаходить приклади** переваг та обмежень конкретної економічної системи,
- **наводить приклади** країн з різними моделями ринкової економіки,
- **знаходить прояви незавершеності формування** української ринкової економіки,

Ціннісний компонент:

- **оцінює** переваги суспільств з розвинутою соціально-орієнтованою ринковою економікою

Тема 1.6. Економічні системи.

Особливості економічного кругообігу (4 год.)

Сутність та основні елементи економічної системи: економічні суб'єкти, способи координації їх діяльності, Зміст економічного кругообігу.

Ринкова, командна, змішана економіка: принципи організації, схеми кругообігу. Зв'язок економічної ефективності і соціальної справедливості.

Форми (моделі) ринкової економіки: ліберальна ринкова, соціальне ринкове господарство, демократичний соціалізм, модель «по один бік плану й ринку». Економічна система сучасної України

<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює принцип «прихованої руки ринку», • визначає переваги та обмеження організації економіки на ринкових засадах, • розкриває зміст категорій «конкуренція», «монополія», «ринкове саморегулювання», • розрізняє досконалу та недосконалу конкуренцію, <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади прояву досконалої та недосконалої конкуренції в українській економіці, • шукає та презентує інформацію про монополії (олігополії) на окремих ринках, • знаходить аргументи на користь державної підтримки конкуренції, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оцінює переваги та обмеження ринкової конкуренції та ринкового саморегулювання, • усвідомлює переваги економіки, спрямованої на реальні потреби споживачів 	<p>Тема 2.1. Ринкове вирішення основних проблем економіки: що, як, для кого виробляти (7 год.).</p> <p>Особливості розв’язання основних проблем економіки в умовах ринку.</p> <p>Явище «голосування грошима» у ринковому вирішенні питання «що виробляти».</p> <p>Конкуренція виробників і мінімізація витрат у вирішенні питання «як виробляти».</p> <p>Доходи споживачів як чинник у вирішенні питання «для кого виробляти».</p> <p>Сутність ринкового саморегулювання: принцип «прихованої руки» ринку.</p> <p>Зміст ринкової конкуренції та її роль в організації ринкової економіки.</p> <p>Переваги та обмеження ринкової конкуренції та ринкового саморегулювання.</p> <p>Принципові відмінності досконалої (повної) конкуренції від інших форм організації ринку. Монополістична конкуренція та монополія. Чому уряд підтримує конкуренцію.</p>
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює, як гроші забезпечують функціонування ринкової економіки через виконувани ними функції, • розрізняє різні види грошей, • дає визначення категорій «національні» та «міжнародні гроші», «готівкові» та «депозитні гроші», «електронні гроші», «грошова маса», • пояснює причини збільшення (зменшення) купівельної спроможності грошей, • розуміє зміст функцій, виконуваних Центральним банком, 	<p>Тема 2.2. Гроші в ринковій економіці (7 год.).</p> <p>Сутність грошей.</p> <p>Зміст функцій грошей як засобу обігу, платежу, міри вартості та засобу нагромадження</p> <p>Види грошей за матеріальними носіями: монети, паперові, чек, вексель, кредитна картка.</p> <p>Готівкові та депозитні гроші.</p> <p>Сучасні електронні гроші.</p> <p>Форми міжнародних грошей.</p> <p>Грошова маса та її показники.</p> <p>Суспільна корисність та купівельна спроможність грошей. Чинники, що визначають купівельну спроможність</p>

<p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади виконання грошима різних функцій, • шукає та презентує інформацію про показники грошової пропозиції та її структуру, • класифікує чинники впливу на купівельну спроможність та стійкість національних грошей, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює реальну корисність грошей в суспільстві та долає комплекси «грошоманії», • оцінює відповідальність, покладену на Центральний банк країни 	<p>грошей.</p> <p>Стійкість національних грошей та курс національної валюти.</p> <p>Гроші та грошова реформа в Україні.</p>
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює зв'язок понять (явищ) «ціна», «витрати виробництва», «корисність», • дає визначення категорій «ринковий попит» та «обсяг попиту», «ринкова пропозиція» та «обсяг пропозиції», «ринкова пропозиція», «ринкова ціна», «ефекти доходу» та «ефект заміщення», «ефект перерозподілу ресурсів» та «ефект залучення гірших ресурсів», • розрізняє ринкове та неринкове ціноутворення, • пояснює економічний зміст функції попиту за ціною та функції пропозиції за ціною, <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади цінових та нецінових чинників попиту та пропозиції, • визначає рівноважну ціну графічно та шляхом вирішення системи рівнянь, • пояснює на прикладах значення ціни ринкової рівноваги, • будує криву попиту та криву пропозиції за вихідними даними, • графічно інтерпретує впливи 	<p>Тема 2.3. Основні параметри ринку: попит, пропозиція, ринкова ціна (8 год.).</p> <p>Ціна (цінність), витрати (вартість) та корисність товару. Ціна як результат ринкової взаємодії виробників та споживачів.</p> <p>Ринковий попит: зміст, функція попиту від ціни. Ефект доходу та заміщення</p> <p>Крива індивідуального попиту.</p> <p>Ринкова пропозиція: зміст, функція пропозиції від ціни. Ефект перерозподілу та залучення гірших ресурсів. Крива індивідуальної пропозиції.</p> <p>Нецінові чинники попиту та пропозиції.</p> <p>Ціна ринкової рівноваги. Зміст, графічне відображення.</p> <p>Роль рівноважної ціни у ринковому саморегулюванні.</p> <p>Неринкове ціноутворення: чому та у який спосіб уряди країн регулюють ціни на деякі товари.</p>

<p>різних чинників на попит та пропозицію,</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади регулювання урядом цін на певні товари та аргументує доцільність (недоцільність) такого регулювання, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оцінює переваги узгодженої взаємодії споживачів та виробників товарів (послуг), • усвідомлює значення ринкових стимулів в реалізації інтересів учасників ринкових відносин 	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює зміст явища еластичності попиту та пропозиції за ціною, • розуміє особливості впливу різних чинників на еластичність попиту і пропозиції, <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади товарів з різною еластичністю попиту, • наводить аргументи на користь доцільності зміни цін, оподаткування споживання певних товарів та відкриття внутрішніх ринків для імпорту з урахуванням еластичності попиту за ціною, • розраховує показники еластичності попиту та пропозиції за ціною на основі конкретних даних, • визначає зміну виручки продавця при зміні ціни товару за різної еластичності попиту, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оцінює ефективність дій уряду з регулювання цін, встановлення податків та відкриття внутрішніх ринків за критерієм врахування еластичності 	<p>Тема 2.4. Еластичність попиту і пропозиції та застосування знань про еластичність в практичній діяльності (8 год.)</p> <p>Економічний зміст явища еластичності попиту за ціною. Особливості розрахунку показника еластичності попиту. Чинники, що впливають на еластичність попиту за ціною.</p> <p>Економічний зміст явища еластичності пропозиції за ціною. Особливості розрахунку показника еластичності пропозиції. Чинники еластичності пропозиції.</p> <p>Врахування еластичності при ціноутворенні, формуванні податкової системи та організації торгівельних відносин з іншими країнами</p>
<p>Практична робота: <i>Оцінка еластичності попиту за ціною для конкретного товару</i></p>	

<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виокремлює структурні елементи національного ринку за критерієм: об'єкт купівлі - продажу, • визначає спільні риси та особливості формування попиту і пропозиції на ринках виробничих ресурсів, • розрізняє суб'єктів ринків праці, землі, капіталів та інформації, • знає особливості формування цін на ринках праці, землі, капіталів, інформаційних ресурсів, • пояснює причини та межі державного втручання у функціонування різних ринків, <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади об'єктів та суб'єктів купівлі-продажу на ринках праці, капіталу, землі, інформації • ілюструє на прикладах вплив інформаційних технологій (електронної торгівлі) на організацію різних ринків, • графічно моделює наслідки впливу нецінових чинників попиту та пропозицію на ринках ресурсів, • збирає та презентує інформацію про сучасні тенденції змін на різних ринках ресурсів та готової продукції (послуг), <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оцінює роль уряду в організації ринку праці та ринку землі в українській економіці, • усвідомлює необхідність інституційних змін структурних елементів національного ринку 	<p>2.5. Ринкова структура: особливості різних ринків (7 год.).</p> <p>Ринок товарів та послуг. Суб'єкти ринку та його організація. Форми сучасної торгівлі. Особливості електронної торгівлі. Ринки виробничих ресурсів: праці, капіталів, землі. Спільні ознаки та особливості.</p> <p>Ринок праці: працівник та роботодавець як суб'єкти ринку. Їх права та зобов'язання. Що визначає попит і пропозицію на ринку праці.</p> <p>Ринок капіталу. Покупці та продавці кредитних ресурсів. Що впливає на попит і пропозицію на ринку капіталу.</p> <p>Ринок землі. Власники та орендарі (покупці) земельних ресурсів. Чинники попиту на землю та її пропозиції. Державне регулювання ринку праці, капіталів та землі.</p> <p>Ринок інформації як виробничого ресурсу. Виробники, покупці (користувачі) інформації. Права та зобов'язання виробників і споживачів інформаційних ресурсів.</p>
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює зміст закону ринкового формування доходів, • розуміє необхідність диференціації доходів, 	<p>Тема 2.6. Доходи у ринковій економіці (8 год.).</p> <p>Закон ринкового формування доходів. Рента – дохід власника земельних ресурсів. Види ренти. Ціна землі.</p>

- **розкриває зміст категорій** «зарплата», «земельна рента», «процент на капітал», «дохід виробника інформаційних ресурсів»,
- **пояснює об'єктивні причини** встановлення державою мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму

Діяльнісний компонент:

- **наводить приклади** різних форм та систем оплати праці, видів проценту, земельної ренти,
- **знаходить аргументи на користь** диференціації доходів власників виробничих ресурсів,
- **оцінює** диференціації (відмінності) у доходах за наведеними у задачах умовними даними та за фактичними даними,
- **оцінює** доцільність інвестування у бізнесовий проект,
- **розраховує** ціну землі, курс акції, реальну заробітну плату, кінцеву суму за депозитами та кредитами,
- **шукає та презентує** інформацію про рівень зарплат, ціну землі, рівень відсоткових ставок та курсу акцій,
- **аналізує** проблеми формування та розподілу доходів в Україні,

Ціннісний компонент:

- **усвідомлює** необхідність та суспільну корисність захисту прав людей з низькими доходами та обмеження надмірної диференціації доходів

Заробітна плата як дохід найманого працівника. Диференціація заробітної плати. Роль уряду та профспілок у формуванні заробітної плати. Мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум. Типові системи заробітної плати. Номінальна та реальна заробітна плата. Позичковий відсоток. Чинники диференціації позичкового відсотку на ринку кредитних ресурсів. Особливості формування доходу власників цінних паперів. Курс акції. Дохід від інвестицій на ринку фізичного капіталу. Дисконтування вартості доходу від інвестування у бізнесовий проект. Дохід виробника інформаційних ресурсів у інформаційній економіці. Нерівність у розподілі доходів: зміст, наслідки та способи вимірювання. Проблеми формування та розподілу доходів в Україні.

Знаннєвий компонент:

- **пояснює** зміст поняття (явища) ринкової інфраструктури,
- **розрізняє** функції, які виконуються різними елементами (підприємствами та організаціями) ринкової інфраструктури,
- **розрізняє** операцій, які

Тема 2.7. Ринкова інфраструктура: біржі, банки, страхові компанії інші ринкові посередники (10 год.)

Взаємозв'язок структури та інфраструктури сучасного ринку
Товарні біржі у функціонуванні ринку товарів та виробничих ресурсів. Операції та організація товарної біржі. Роль уряду у її

<p>виконуються біржами, банками, іншими фінансово-кредитними посередниками, службами зайнятості</p> <ul style="list-style-type: none"> • розкриває зв'язок категорій «структура» та «інфраструктура ринку» <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади операцій банків, страхових компаній, бірж та пояснює їх призначення, • аналізує й порівнює особливості ринкової інфраструктури розвинутих країн та України на основі конкретних статистичних даних, • визначає у яких випадках суб'єкт ринкової економіки може скористатися послугами організацій, що формують ринкову інфраструктуру, • збирає та презентує інформацію про діяльність українських банків, страхових компаній, служб зайнятості та працевлаштування, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оцінює переваги економіки з розвинутою ринковою інфраструктурою та вигоди суспільства й окремих громадян від розвитку ринкової інфраструктури 	<p>функціонуванні.</p> <p>Фондова біржа у функціонуванні ринку капіталів та ринку цінних паперів. Операції фондової біржі. Її організація та роль уряду у функціонуванні. Індекси фондового ринку.</p> <p>Банки у функціонуванні ринку капіталів. Основні операції та послуги банків. регулювання діяльності банків національним регулятором.</p> <p>Інші фінансово-кредитні посередники – страхові компанії, трасти, інвестиційні фонди – у функціонуванні ринку капіталів. Служби зайнятості та працевлаштування у функціонуванні ринку праці. Державні та недержавні служби (агенції) на ринку праці.</p> <p>Ринкова інфраструктура сучасної України.</p>
<p>Практична робота: Послуги, які надає банк (страхова компанія)</p>	

11 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Розділ 3. Підприємство та підприємницька діяльність	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розкриває зміст підприємницької діяльності та її значення для 	<p>Тема 3.1. Особливості підприємницької діяльності. Робота підприємства (8 год.)</p>

організації ринкової економіки та суспільства,

- **розкриває зміст категорій** «підприємницька діяльність», «підприємство», «підприємницький дохід», «прибуткове підприємство» та «неприбуткове підприємство»,
- **пояснює зв'язок** між формами власності та організаційними формами підприємств,
- **характеризує** об'єктивні причини суперечностей інтересів підприємця, громади, суспільства,
- **розрізняє** підприємництво у виробничій, комерційній, посередницькій та фінансовій сферах,
- **пояснює** залежність між рівнем доходу і ризику у підприємстві,
- **визначає** переваги та обмеження різних форм організації підприємств,

Діяльнісний компонент:

- **оцінює власну здатність** бути підприємцем за об'єктивними рисами підприємця,
- **наводить приклади** успішних підприємців зі світовим ім'ям,
- **класифікує** підприємства за різними ознаками: формами власності, розмірами та організаційними формами,
- **аналізує** з використанням статистичної інформації розвиток підприємництва в Україні,

Ціннісний компонент:

- **усвідомлює** унікальність, суспільну цінність підприємницької діяльності та її відмінності від іншої продуктивної діяльності,
- **оцінює** важливість вирішення суперечностей між інтересами окремих громадян та підприємців за участі громадянського суспільства

Підприємництво як особливий вид діяльності: функції підприємця. Доход і ризик у підприємстві. Підприємництво і суспільний прогрес. Інтереси підприємця, громади та суспільства: відмінності та сучасні способи гармонізації. Соціальна відповідальність підприємця. Види підприємництва: виробниче, комерційне, посередницьке, фінансове. Підприємництво у інформаційній сфері. Підприємство як економічний суб'єкт. Підприємства різних форм власності. Організаційні форми підприємств приватної власності: одноосібні володіння, партнерства, корпорації. Організаційні форми колективних підприємств: виробничі, збутові, споживчі кооперативи, кредитні спілки. Організаційні форми підприємств державної власності: комунальні та загальнодержавні. Переваги та обмеження різних організаційних форм підприємств приватної, колективної та державної власності. Малі, середні та великі підприємства: переваги та обмеження. Сектор малого та середнього бізнесу у сучасній економіці. Прибуткові та неприбуткові підприємства. Структура національної економіки за формами власності та організаційними формами підприємств. Підприємництво в Україні.

Практична робота:

Визначення особистої здатності до підприємництва

або

Класифікація підприємств мого міста за різними класифікаційними ознаками

Знаннєвий компонент:

- **розуміє** закон зв'язку між обсягами виробництва та витратами підприємства на створення одиниці продукту,
- **розуміє** структуру витрат виробництва та чинники, що впливають на підприємницький дохід;
- **формулює закон** максимізації прибутку (мінімізації витрат),
- **визначає** категорії «виробнича функція», «витрати», «валовий дохід», «прибуток», «рентабельність»,

Діяльнісний компонент:

- **наводить приклади** усіх видів витрат підприємства,
- **розрізняє** бухгалтерський та економічний прибуток, явні та неявні, загальні та граничні витрати,
- **розраховує** зміну обсягів виробництва за заданою виробничою функцією;
- **визначає** собівартість виробництва одиниці товару,
- **оцінює** валовий дохід, загальні, середні та граничні витрати, прибуток та рентабельність за конкретними даними,
- **будує графіки** усіх видів витрат та аналізує їх динаміку,
- **визначає** структуру витрат підприємства при створенні конкретного продукту,
- **пояснює** за допомогою графіка закон максимізації прибутку (мінімізації витрат),
- **аналізує** показники прибутковості (рентабельності) підприємств в Україні,

Ціннісний компонент:

- **усвідомлює**, що від ефективності

Тема 3.2. Організація підприємницької діяльності та основні показники діяльності підприємства (8 год.)

Виробнича функція: економічний зміст та графічна інтерпретація. Виробничі технології, ефект від масштабу і виробничі можливості підприємства. Основні види витрат підприємства. Явні та неявні витрати. Постійні, змінні, загальні, граничні витрати. Графічна ілюстрація динаміки витрат. Основні елементи витрат: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація. Собівартість виробництва одиниці товару.

Зв'язок доходів підприємця та витрат. Валовий дохід (загальний виторг). Нормальний прибуток. Бухгалтерський та економічний прибуток. Рентабельність. Визначення оптимального обсягу виробництва. Максимізація прибутку підприємства. Закон максимізації прибутку (мінімізації витрат). Альтернативні способи збільшення прибутку підприємства. Аналіз показників діяльності підприємств в Україні.

діяльності підприємця залежить не лише рівень його прибутку, а й рівень заробітної плати працівників, обсяг податкових відрахувань та якість суспільних благ

Практична робота:

Оцінка структури витрат та ціни конкретного продукту за методом «витрати плюс»

Знаннєвий компонент:

- **пояснює**, що діяльність підприємства забезпечується не лише матеріальними, а й фінансовими ресурсами;
- **розуміє** зміст основних статей балансу підприємства та звіту про фінансові результати,
- **визначає** які переваги може мати підприємство від відносин з банками та страховими компаніями,

Діяльнісний компонент:

- **наводить приклади** внутрішніх та зовнішніх джерела фінансування підприємства та обґрунтовує вибір підприємством певних джерел зовнішнього фінансування,
- **наводить приклади** зв'язків підприємця реального сектору економіки з банками, страховими компаніями, органами місцевої та центральної влади;
- **пояснює на прикладі** особливості укладання договорів кредитування та страхування,
- **розраховує** коефіцієнт прибутковості капіталовкладень та показник рентабельності,

Ціннісний компонент:

- **оцінює** економічну доцільність упорядкованих взаємин та довіри між підприємцями різних секторів економіки,
- **усвідомлює** необхідність мінімізації підприємницьких ризиків

Тема 3.3. Організація фінансової діяльності підприємства (8 год.)

Фінансування підприємства. Джерела внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів підприємства.

Баланс підприємства як джерело інформації про фінансові ресурси та майно підприємства. Зміст основних статей балансу.

Звіт про фінансові результати як джерело інформації про успішність діяльності підприємства.

Оцінка фінансових результатів підприємства: прибутковість та рентабельність.

Взаємозв'язки підприємств та банків.

Умови та порядок надання підприємству банківської позики. Явище застави.

Обґрунтування економічної доцільності банківської позики.

Сподіваний прибуток та ризик у діяльності підприємця.

Мінімізація ризику і страхування. Види ризиків підприємства.

Відносини між страховою компанією (страховиком) та підприємством (страхувальником). Страховий договір, страховий внесок та страхове відшкодування.

Підприємство як емітент (продавець) на фондовому ринку. Переваги та обмеження випуску акцій і облігацій для підприємства – емітента.

Підприємство як покупець на фондовому ринку. Формування портфелю цінних паперів.

<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє роль управління у функціонуванні будь-якої організації, • розрізняє складники та функції управління, • пояснює, що таке економічний проект, • розкриває зміст функцій маркетингу, • визначає категорії «управління», «менеджмент», «маркетинг», «реклама», <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначає переваги та обмеження певних організаційних структур підприємств, • характеризує сучасні підходи до управління підприємством, • розрізняє маркетинг та звичайний збут продукції, етапи маркетингового дослідження, • наводить приклади різних видів реклами, • бере участь у розробці навчального бізнес-плану, • аналізує організаційну структуру конкретного підприємства, • сегментує ринок окремого товару за певними критеріями, • розраховує коефіцієнт конкурентоспроможності товару за конкретними даними, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює відмінності підприємницької, управлінської та маркетингової діяльності та важливість їх органічного поєднання 	<p>Тема 3.4. Управління підприємством (8 год.)</p> <p>Основні складники процесу управління: управління виробництвом, персоналом, фінансами, збутом.</p> <p>Функції управління підприємством: аналіз, планування, організація, мотивація, контроль.</p> <p>Моделі організаційних структур управління.</p> <p>Бізнес-план: зміст та структура.</p> <p>Еволюція поглядів та сучасні надбання теорії управління.</p> <p>Основи управління проектами. Тип, масштаб, тривалість, вид проекту.</p> <p>Інноваційні проекти.</p> <p>Маркетинг у діяльності підприємця.</p> <p>Функції маркетингу.</p> <p>Сегментація ринку за споживачами, продуктами, каналами збуту.</p> <p>Етапи маркетингового дослідження: мета, завдання, результат дослідження.</p> <p>Дослідження споживачів та конкурентів.</p> <p>Коефіцієнт конкурентоспроможності товару.</p> <p>Складові маркетингу: продукт, продажна ціна, просування товару, позиція на ринку.</p> <p>Реклама: мета, засоби, сучасні форми.</p> <p>Вимоги суспільства до реклами.</p> <p>Особливості управління підприємством в Україні та інших країнах світу.</p>
<p>Практична робота: <i>Розробка бізнес-плану проекту з створення конкретного продукту (послуги)</i></p>	
<p align="center">Розділ 4. Національна економіка та роль уряду у її функціонуванні</p>	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює зміст явища загальна 	<p>Тема 4.1. Основні прояви цілісності національної економіки (8 год.)</p>

економічна рівновага та відрізняє її від рівноваги на окремому ринку,

- **розуміє причину** різних пояснень загальної рівноваги та корисність їх усвідомлення для прийняття урядових управлінських рішень,
- **розкриває зміст** категорій «система національного рахівництва», «ВВП», «економічний цикл», «економічна криза (рецесія)»,

Діяльнісний компонент:

- **наводить приклади** економічних процесів та явищ, що виявляються лише на загальнонаціональному рівні,
- **шукає та презентує** дані про обсяги та динаміку ВВП в Україні та в інших країнах, **порівнює та робить висновки**,
- **розраховує** реальний ВВП за умовними даними в задачах та за реальними статистичними даними,
- **визначає** структуру ВВП за умовними даними в задачах та за реальними статистичними даними,
- **використовує** економічні дані для оцінювання того, у якій фазі економічного циклу перебуває національна економіка,

Ціннісний компонент

- **усвідомлює** відповідальність уряду та громадянського суспільства за низькі показники національного добробуту,
- **оцінює** соціальні та психологічні наслідки економічних криз

Знаннєвий компонент:

- **розуміє** причини та наслідки безробіття,
- **пояснює** зміст категорій «повна зайнятість», «безробіття», «види безробіття»,
- **розрізняє** економічно активне та економічно неактивне населення, безробітних та зайнятих,

Загальна рівновага національної економіки: чому вона важлива.

Відповідність сукупних доходів і витрат, сукупного попиту і пропозиції.

Різні погляди на формування загальної рівноваги та їх практична цінність.

Міжнародна система національного рахівництва.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) як показник результатів національного виробництва: зміст та особливості розрахунку. Номінальний та реальний ВВП.

Використання ВВП, інших показників у визначенні рівня національного добробуту та у міжнародних порівняннях.

Циклічність як форма руху національної економіки. Чому не можна уникнути економічних рецесій та криз. Види та причини економічних циклів. Як уряди послаблюють негативні впливи циклічних коливань економіки.

Криза української економіки: особливості та шляхи виходу

Тема 4.2. Безробіття як наслідок порушення макроекономічної рівноваги (4 год.)

Безробіття як результат порушення рівноваги на ринку праці.

Економічно активне та економічно неактивне населення. Безробітні та зайняті.

Як оцінити рівень безробіття. Види

<p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розраховує рівень безробіття за умовними даними в задачах та за реальними статистичними даними, • наводить приклади фрикційного, структурного та циклічного безробіття, • визначає обсяг втрати ВВП від циклічного безробіття, • шукає, презентує та порівнює інформацію про безробіття в різних країнах, • прогнозує власні перспективи працевлаштування та можливості користування послугами держави при втраті роботи у майбутньому, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює значення якісної освіти та професійної орієнтації у вирішенні проблеми безробіття 	<p>безробіття: фрикційне, структурне, циклічне (кон'юнктурне). Що означає та як забезпечується повна зайнятість. Різні пояснення причин безробіття та їх практична цінність. Наслідки безробіття для економіки та суспільства. Оцінка втрат від безробіття. Засоби обмеження безробіття. Соціальна допомога з безробіття. Державна допомога у перекваліфікації, працевлаштуванні та професійній орієнтації. Якісна освіта як засіб обмеження безробіття. Особливості безробіття в Україні та можливості його регулювання.</p>
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє причини та наслідки інфляції та зв'язок, що існує між безробіттям та інфляцією, • пояснює зміст категорій «інфляція», «види інфляції», <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розраховує індекс цін та темп інфляції за умовними даними в задачах та за реальними статистичними даними, • аналізує ситуації виникнення інфляції попиту та інфляції пропозиції, • шукає, презентує та порівнює інформацію про інфляцію в різних країнах, • передбачає втрати суспільства та власної родини від нерегульованої інфляції, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює роль держави у боротьбі з інфляцією та пом'якшення негативних її наслідків 	<p>Тема 4.3. Інфляція як макроекономічне явище (4 год.) Інфляція як наслідок порушення загальної рівноваги. Як оцінюється рівень інфляції. Індекс цін та темп інфляції. Види інфляції за ознакою основної причини: інфляція попиту та інфляція витрат (шок пропозиції). Хто і чому потерпає та виграє від інфляції Антиінфляційні заходи уряду. Зв'язок інфляції та безробіття. Інфляція в Україні та засоби її обмеження.</p>

<p>Практична робота: Оцінка зміни вартості споживчого кошику родини за місяць та її вплив на добробут родини</p>	
<p>Практична робота: Аналіз зв'язку між рівнем інфляції та рівнем безробіття в Україні та інших країнах</p>	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє необхідність та об'єктивні межі державного втручання в економіку, • розрізняє сфери державного регулювання економіки, приватні та суспільні блага, • характеризує державу як власника, виробника та споживача в системі економічного кругообігу, • розкриває зміст категорій «суспільні блага», «зовнішні економічні ефекти», «невдачі (обмеження) ринку», «невдачі (обмеження) уряду», <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади прямого та непрямого державного регулювання економіки, • шукає і презентує інформацію про участь держави у гарантуванні і перерозподілі доходів в різних країнах, • знайомиться з можливостями системи електронного урядування (подання електронних звернень, підтримки електронних петицій, моніторингу електронної системи державних закупівель тощо), • оцінює якість суспільних благ, створених державою в медицині, національній безпеці тощо за власним досвідом 	<p>Тема 4.4. Роль уряду у регулюванні національної економіки (6 год.) Невдачі (обмеження) ринку як причина державного регулювання економіки. Пряме та непряме державне регулювання економіки. Держава у перерозподілі ресурсів і доходів. Соціальні гарантії та соціальний захист. Антимонопольне регулювання. Суспільні блага. Види суспільних благ та роль уряду у їх створенні. Національні освіта та культура як суспільні блага. Позитивні та негативні зовнішні економічні ефекти та роль уряду у їх регулюванні. Держава у системі економічного кругообігу як власник, виробник і споживач. Невдачі (обмеження) уряду. Громадянське суспільство та сучасні комунікації у забезпеченні ефективної роботи уряду.</p>

Знаннєвий компонент:

- **пояснює** зв'язок між сплатою податків та створенням суспільних благ,
- **розрізняє** суб'єктів (платників) та об'єкти оподаткування,
- **характеризує** об'єктивну межу у збільшенні податкового навантаження на доходи платників,
- **розрізняє** основні види податків та статті державних витрат та пояснює їх необхідність,
- **пояснює** причини виникнення дефіциту бюджету та його вплив на національну економіку,
- **розкриває** зміст категорій «фінансова система країни», «фінансова політика уряду», «податкова система», «податкове навантаження», «центральні та місцеві податки», «центральний та місцевий бюджети»,

Діяльнісний компонент:

- **наводить приклади** податків, які сплачують члени родини та приклади податкових і соціальних пільг, якими вони користуються,
- **визначає** величину податкового платежу за даними про об'єкт оподаткування та податкову ставку,
- **розраховує** дефіцит (профіцит) державного бюджету за умовними даними в задачах та за фактичними статистичними даними,
- **шукає, презентує та порівнює** дані про сальдо державного бюджету та державний борг різних країн,

Ціннісний компонент:

- **усвідомлює** необхідність та доцільність сплати податків,
- **усвідомлює** причетність власної родини до формування фінансової системи країни через сплату податків,
- **оцінює** якість державного

Тема 4.5. Державні фінанси національної економіки. Державний бюджет (9 год.)

Фінансова система країни та фінансова політика уряду: цілі та інструменти. Чому необхідно та доцільно сплачувати податки. Податкова система. Державний та зведений бюджет. Види податків. Податкові пільги.

Позитивні наслідки та обмеження від оподаткування для національної економіки. Об'єктивна межа податкового навантаження на платників. Чому податкове навантаження не має бути занадто великим.

Інші (крім податків) надходження до державного бюджету.

Видатки державного бюджету: основні елементи та призначення. Державні закупівлі. Державні інвестиції. Соціальні виплати та допомоги. Видатки державного бюджету, що гарантують національну безпеку. Витрати з обслуговування державного боргу.

Балансування державного бюджету. Дефіцит (профіцит) бюджету. Державний борг. Види державного боргу.

Місцеві бюджети та місцеві податки. Як місцеві бюджети забезпечують можливості місцевого самоврядування.

Чим загрожує надмірний дефіцит державного бюджету та надмірний державний борг.

Функції та відповідальність Міністерства фінансів країни.

Особливості формування та використання державного бюджету в Україні.

регулювання економіки за показником балансування державного бюджету,

- **оцінює** можливості місцевої громади щодо підвищення добробуту громадян за обсягом місцевого бюджету

Практична робота:

Визначення тенденції змін у структурі надходжень та видатків до державного бюджету України

Знаний компонент:

- **розуміє** зміст грошово-кредитної політики та її відмінність від фінансової,
- **розрізняє** функції Національного банку та комерційних банків,
- **розуміє**, як Національний банк може забезпечувати стійкість національної валюти та стабільність цін,
- **розуміє** логіку політики «дорогих» і «дешевих» грошей,
- **розкриває** зміст категорій «пропозиція грошей», «попит на гроші»,
- **формулює** монетарне правило щодо можливої зміни обсягу грошової маси в обігу,

Діяльнісний компонент:

- **визначає** пропозицію грошей за умовними даними в задачах та за реальними статистичними даними,
- **шукає, презентує** дані та **робить висновки** про зв'язок між пропозицією грошей та загальним рівнем цін,
- **шукає та презентує** інформацію для обґрунтування того, якою – «дорогих» чи «дешевих грошей» - є політика НБУ у певному періоді,
- **наводить** показники, за якими оцінюється стійкість національної валюти,

Ціннісний компонент:

- **усвідомлює** важливість ролі

Тема 4.6. Грошово-кредитне регулювання економіки. Стійкість національних грошей (9 год.)

Зміст грошово-кредитної політики уряду: цілі та інструменти.

Попит на гроші. Рівновага грошового ринку. Регулювання пропозиції грошей державою.

Національна банківська система.

Національний (центральний) банк країни у забезпеченні стійкості національних грошей, стабільності цін та потреб у кредитних ресурсах.

Комерційні банки у забезпеченні кредитних ресурсів.

Урядова політика «дорогих» та «дешевих» грошей: зміст та наслідки.

Урядові правила грошового регулювання національної економіки.

Інструменти та урядові заходи із забезпечення стійкості національних грошей. Стійкість грошей та безпека національної економіки.

Завдяки чому має забезпечуватись стабільність гривні. Повноваження та відповідальність Національного банку України

Національного банку як гаранта загальної економічної рівноваги, стабілізації цін і курсу національної валюти та національної економічної безпеки

Розділ 5. Світова економіка та інтеграційні процеси

Знаннявий компонент:

- **розуміє** зміст світового господарства та визначає етапи його становлення,
- **розрізняє** форми, в яких існують міжнародні економічні відносини,
- **розуміє** наслідки міжнародної інтеграції та глобалізації для національних економік,
- **розкриває** зміст категорій «велика економіка» та «мала економіка», «міжнародний рух капіталів», «міжнародна валютна система», «міжнародна міграція робочої сили», «міжнародне науково-технічне співробітництво»,

Діяльнісний компонент:

- **шукає та презентує інформацію** про основні параметри сучасного світового господарства,
- **характеризує** форми міжнародних економічних відносин та міжнародної економічної інтеграції,
- **наводить приклади** основних глобальних проблем людства, пов'язаних з економічною діяльністю,
- **наводить інформацію** про місце України в сучасному світовому господарстві,
- **наводить приклади** причетності України до глобалізаційних процесів та переваги й обмеження, пов'язані з глобалізацією,

Ціннісний компонент:

- **усвідомлює** важливість міжнародної економічної інтеграції та особистої участі в ній країн світу,

Тема 5.1. Світове господарство та національна економіка (5 год.)

Основні етапи становлення світового господарства. Форми міжнародних економічних відносин: світова торгівля, міжнародний рух капіталів, міжнародна валютна система, міграція робочої сили, науково-технічне співробітництво та глобальна інформаційна мережа.

Суб'єкти світового господарства. Риси економік країн різного рівня розвитку та особливості взаємодії у економічній сфері.

Закономірності поглиблення міжнародної економічної інтеграції: від угод про пільгову торгівлю до економічного союзу з єдиною політикою.

Наслідки економічної інтеграції для національних економік.

Місце української економіки у світовому господарстві на початку XXI ст.

Глобалізація: зміст, об'єктивні причини та наслідки.

Основні глобальні проблеми: вичерпання ресурсів, забруднення довкілля, продовольча проблема, стихійна міграція, поглиблення нерівності між країнами.

«Великі» та «малі» економіки у процесах глобалізації.

Переваги глобалізації: масове використання сучасних технологій, урізноманітнення споживання, вищі темпи економічного зростання.

Основні загрози глобалізації: глобальні економічні (фінансові) кризи, втрата керованості національних економік національними урядами.

<ul style="list-style-type: none"> • критично оцінює місце України в системі міжнародних економічних відносин та потребу майбутніх змін, • оцінює переваги та загрози для національної економіки від глобалізації 	<p>Способи протидії загрозам глобалізації та гарантування зовнішньої економічної безпеки.</p>
<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє, що визначає місце країни у світовій торгівлі, • розрізняє логіку пояснення результатів зовнішньої торгівлі за теорією абсолютних та відносних переваг, засоби протекціоністської та ліберальної зовнішньоторговельної політики, • пояснює з яких елементів складається міжнародна валютна система, <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводить приклади впливу на торговий баланс країни її внутрішнього виробництва, доходів, цін, курсу валюти тощо, • аналізує дані про структуру українського експорту та імпорту у різні роки, • визначає вигоди країн від міжнародної торгівлі за принципом відносних переваг, • розраховує сальдо торгового балансу за вихідними даними, • характеризує негативні та позитивні наслідки політики протекціонізму; переваги членства в СОТ та ЄС; етапи розвитку міжнародної валютної системи, • наводить приклади впливу різних чинників на курс валюти, використовуючи український досвід, • шукає та презентує інформацію про динаміку курсу гривні, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює важливість формування торгівельних відносин України з 	<p>Тема 5.2. Світова торгівля та міжнародна валютна система (5 год.)</p> <p>Сучасний стан світової торгівлі: світові лідери й аутсайтери. Чому існує міжнародна торгівля: переваги та вигоди від міжнародної торгівлі. Міжнародний поділ праці та його чинники. Торговий баланс країни. Експорт та імпорт. Протекціонізм та лібералізм у світовій торгівлі. Форми торгівельних обмежень і їх наслідки. Міжнародні організації з регулювання торговельних відносин між країнами. Світова організація торгівлі (СОТ) як орган упорядкування й лібералізації міжнародної торгівлі. Переваги та обмеження членства в СОТ. Участь України в СОТ. Європейська інтеграція. Етапи розвитку та сучасні тенденції у Європейському Союзі (ЄС). Міжнародна валютна система. Міжнародні інститути валютного регулювання. Розвиток міжнародної валютної системи: від національних систем золотого стандарту до системи регульованих плаваючих валютних курсів. Формування валютного курсу: режими плаваючих та фіксованих курсів. Що впливає на курс національної валюти. Девальвація та ревальвація. Вплив змін курсу національної валюти на умови зовнішньої торгівлі та інші параметри національної економіки.</p>

іншим світом на засадах гарантування економічної безпеки національної економіки

Знаний компонент:

- **розуміє** зв'язок міжнародної міграції робочої сили з рівнем заробітної плати в країнах еміграції порівняно з країнами імміграції,
- **пояснює** причини міжнародної міграції робочої сили, впливу інтелекту,
- **розрізняє** еміграцію, імміграцію та рееміграцію,
- **характеризує** мету та особливості діяльності Міжнародної організації праці,

Діяльний компонент:

- **визначає** центри і основні напрями міжнародної міграції робочої сили,
- **наводить приклади** країн основних експортерів робочої сили,
- **характеризує** етапи міжнародної міграції робочої сили, риси сучасної міжнародної трудової міграції,
- **аналізує** особливості формування та розвитку світового ринку робочої сили, сучасні тенденції трудової міграції в Україні,
- **уміє** визначити міграційне сальдо за вихідними даними,

Ціннісний компонент:

- **оцінює** соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції: для країн еміграції, для країн імміграції,
- **усвідомлює** важливість здійснення державної міграційної політики для ефективної інтеграції до світового ринку робочої сили,

Тема 5.3. Міжнародна міграція робочої сили (4 год.)

Міжнародна міграція робочої сили: зміст, причини та види. Еміграція та імміграція. Рееміграція. Міграційне сальдо. Основні демографічні показники. Сутність та фактори виникнення світового ринку робочої сили. Діяльність Міжнародної організації праці (МОП). Етапи міжнародної міграції робочої сили. Центри і основні напрями міжнародної міграції робочої сили. Світовий ринок робочої сили. Основні експортери робочої сили. «Відплив інтелекту». Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції. Характерні риси сучасної міжнародної трудової міграції та розвитку світового ринку робочої сили. Сучасні тенденції вітчизняної трудової міграції. Державна міграційна політика в Україні

<p>Знаннєвий компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє зв'язок міжнародного руху капіталу з міжнародною торгівлею, • розрізняє форми, у яких здійснюється міжнародний рух капіталу, • характеризує мету та особливості діяльності провідних міжнародних фінансово – кредитних організацій, <p>Діяльнісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначає лідерів та аутсайдерів на міжнародному ринку капіталів, • наводить приклади кредитування проектів міжнародними організаціями та приклади іноземного інвестування в економіку України, • уміє визначити сальдо рахунку руху капіталу за вихідними даними, <p>Ціннісний компонент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює важливість рівноправної участі України у відносинах з міжнародними фінансово-кредитними організаціями, • оцінює переваги та обмеження участі українського бізнесу та українських науковців у міжнародних науково-технічних проектах 	<p>Тема 5.4. Міжнародний рух капіталів. Участь у міжнародних фінансово – кредитних організаціях та науково – технічному співробітництві (4 год.)</p> <p>Необхідність міжнародного руху капіталів.</p> <p>Форми міжнародного руху капіталів: міжнародний кредит та інвестування в економіки інших країн.</p> <p>Форми міжнародного кредиту та іноземних інвестицій.</p> <p>Діяльність міжнародних організацій - МВФ, Світового банку, ЄБРР, Європейського інвестиційного банку – у забезпеченні міжнародного руху капіталів.</p> <p>Платіжний баланс країни. Як забезпечується нульове сальдо платіжного балансу. Дефолт: причини та чим він загрожує національній економіці.</p> <p>Відносини України з МВФ та іншими міжнародними фінансово-кредитними організаціями.</p> <p>Чому існує міжнародне підприємництво та науково – технічне співробітництво країн. Форми міжнародного підприємництва та співробітництва.</p> <p>Потенціал участі України в міжнародному науково-технічному співробітництві</p>
<p>Практична робота: <i>Аналіз структури та порівняння торгового і платіжного балансу різних країн</i></p>	

Рекомендована література

1. Бицюра Ю.В. Економіка України в цифрах: Методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. – 128 с.
2. Бицюра Ю.В. Збірник завдань для державної підсумкової атестації з економіки. 11 клас / Ю.В. Бицюра, Г.О. Горленко, С.Л. Капіруліна. – К.: Центр навчально-методичної літератури, 2014. – 95 с.
3. Ватаманюк О. Мікроекономіка. Навчальний посібник. – Львів: вид-во Львівського ун-ту, 2005. – 160 с.
4. Гальчинський А., Єщенко П. Економічна теорія. – Вища школа, 2007. – 503 с.
5. Горленко Г.О. Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи + Практичні роботи: навч. посіб. для учнів 10-х кл. екон. профілю навчання / Г.О. Горленко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – 76 с.

6. Горленко Г.О. Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи + Практичні роботи: навч. посіб. для учнів 11-х кл. екон. профілю навчання / Г.О. Горленко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. – 115 с.
7. Горленко Г.О. Завдання для поточного та тематичного оцінювання з економіки (профільний рівень, 10-11 класи) / Г.О. Горленко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. – 239 с.
8. Горленко Г.О. Збірник задач з економіки: Навчальний посібник для учнів 10-11 класів / Упорядник Горленко Г.О. – Вид. 4-те доп. і перероб. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2009. – 168 с.
9. Горленко Г.О. Методичний посібник для вчителя до посібника «Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи + Лабораторні роботи» / Г.О. Горленко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – 79 с.
10. Горленко Г.О. Практикум з економіки. 10-11 клас. Видання 4-те, перероб. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2009. – 80 с.
11. Єщенко П.С. Економіка для всіх. – К.: Вища шк., 2009. – 478 с.
12. Збірник різнорівневих завдань для державної підсумкової атестації з економіки / Тимченко І.Є., Крупська Л.П., Латер Ю.С., Чорна Т.І., Яцишина І.В. За ред. Тимченко І.Є. – Вид. 2, перероб. і доп. – Кам'янець-Подільський: "Абетка-НОВА", 2003. – 136 с.
13. Книга для вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В.Бескова, В.М.Проценко. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.
14. Крупська Л.П. Економіка. 10 клас. Профільний рівень: Підручник для ЗНЗ / Л.П. Крупська, І.Є. Тимченко, Т.І. Чорна. – Х.: Ранок, 2010. – 256 с.
15. Крупська Л.П. Економіка. 11 клас. Профільний рівень: Підручник для ЗНЗ / Л.П. Крупська, І.Є. Тимченко, Т.І. Чорна. – Х.: Ранок, 2011. – 288 с.
16. Латер Ю.С., Яцишина І.В. Методичний посібник до «Робочого зошита із загальної економіки». – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004.
17. Панчишин С. Економіка. 10-11 клас: Тестові завдання. – К.: Либідь, 2003. – 184 с.
18. Прикладна економіка. Посібник для загальноосвітніх навчальних закладів (10-11 класів). Підготовлено на основі американського видання «Applied Economics» / за ред. І.Ф. Радіонової. – К.: АртЕк, 2001. – 224 с.
19. Радіонова І.Ф. Економіка (профільний рівень). 10 клас / І.Ф. Радіонова, В.В. Радченко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 208 с.
20. Радіонова І.Ф. Економіка (профільний рівень). 11 клас / І.Ф. Радіонова, В.В. Радченко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – 256 с.
21. Радіонова І.Ф. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас. Кам'янець-Подільський: Аксіома: 2011. – 176 с.
22. Радіонова І.Ф., Кравченко І.С., Радченко В.В. Загальна економіка: Підручник для 10 (11) класів середніх загальноосвітніх навчальних закладів. За ред. І.Ф. Радіонової. – 6-те вид., доповнене, перероблене, виправлене. – Кам'янець-Подільський: «Аксіома» 2008. – 395 с.